

Anna Arutunyan
Mystikken om Putin
Oversat af Arne Keller
Lindhardt og Ringhof 2012
320 sider
kr. 299,95

Denne bog har som formål at rulle et væsentligt stykke russisk mentalitetshistorie op for læseren. I den syndflod af Putin-literatur, der har ramt det internationale og danske bogmarked de senere år, skiller Arutunyan bog sig derfor ud. Primært på grund af sit emne, men også som følge af sin seriøsitet, autencitet og sin vellykkede journalistisk-analytiske stil. Gennem tre år har hun rejst på kryds og tværs af det store land for at samle en mængde journalistiske historier, som hun dernæst løbende og udbytterigt bruger som basis for sin analyse.

Omslaget er ulækkert og kulørt. Slet ikke svarende til bogens indhold. Store giftiggule bogstaver på sort baggrund. Derunder et billede af en mistænksomt skulende Putin med ligeledes giftiggule høreboffer på ørerne og en løftet pistol, klar til at blive brugt. Ren krimi- og agentroman signaleres. Men det er jo slet ikke det, bogen handler om.

Et par ord om forfatteren. Hun er født 1980 – angiveligt af russiske forældre, men med et efternavn, der røber armenske aner. Arutunyan boede i Moskva indtil skolealderen, hvorefter hun sammen med moren og dennes nye amerikanske mand emigrerede til USA. Efter universitetsuddannelse her flyttede hun for ti år siden tilbage til Moskva for at blive politisk reporter ved ugeavisen Moscow News. Hun er desuden forfatter til et kæmpeværk om russiske medier – et arbejde, der har ført til gæsteprofessorater i finske Tampere og ved Michigan State University.

Arutunyan bog er et seriøst og tankevækkende bud på russeres forhold til magten. Til den politiske magt i fortid og nutid. Under enevælde, kommunisme og demokrati. Med et hav af historiske og nutidige eksempler vil hun vise, at russere har en tilbøjelighed til at skabe afstand til deres ledere, at placere dem på en piedestal. Og på den måde indhulle dem i et mystisk skær – deraf bogens titel. Videre vil forfatteren påvise, at denne tilbøjelighed er en integreret del af den russiske mentalitet. Undervejs får hun gennem sine eksempler dokumenteret, hvor brutalt det russiske samfund stadig er – i hvert fald sammenlignet med vor egen standard. Det gælder såvel de rent administrative som de ordenshåndhævende myndigheders behandling af borgerne – man får umiddelbart lyst til at bruge ordet undersætter i stedet for borgere..

”Jeg ønsker, at præsidenten for Den Russiske Føderation skal befale, hvad jeg skal tænke, hvilken religion jeg skal tilslutte mig, hvor jeg skal arbejde, hvor mange børn jeg skal føde, hvordan jeg skal leve, og hvornår jeg skal dø. Afhængigt af om hans geniale lederskab fører til fremgang eller fallit for mig, vil jeg tilsværge ham troskab som garant for stabilitet eller fordømme ham som en hensynsløs despot, en gangster. For hvad enten jeg er hans vasal, hans livegne, hans offer eller hans fjende, vil denne plan kunne bringe en vis orden ind i hverdagens jag i dette umulige land, og jeg vil affinde mig med at leve under hans styre”, side 7.

Med disse ord indleder Anna Arutunyan sin bog. De er også – forhåbentlig lidt sat på spidsen – hendes credo. Lidt senere skriver hun:

”På den måde var den figur, der skabtes i Rusland i begyndelsen af årtusindet lige dele zar, generalsekretær, koncerndirektør og arveberettiget feudal herre. En garanti for stabilitet, når det lykkedes ham at tilfredsstille folkets higen efter orden og profit – og en uduelig korrupt opritjnik, når han ikke kunne”.

Forfatteren tager med andre ord fat på det tilsyneladende evigt aktuelle spørgsmål om russernes forhold til magten og magthaverne. Magtens fødekæde har altid været og er stadig i ekstrem grad enstregt. Og det, hvad enten der var tale om tsarer, kommunistiske generalsekretærer og kommissærer. Eller der var tale om en alt-seende Stalin og – som i dag – i princippet demokratisk valgte ledere. Historisk er begrebet blevet kaldt personkult.

I Nikita Khrustjovs forsigtige tilløb til kritik af Stalin på den 20. partikongres i 1956 udgjorde personkulten et væsentligt punkt. Opgøret med den var formodentlig baggrunden for, at egentlig personkult af politiske ledere var stort set fraværende i resten af sovjettiden, når bortses fra enkelte tilløb under Bresjnev i 1970'erne.

Anna Arutunyan har så evigt ret, når hun peger på de stadig aktuelle og beklageligvis velfungerende vertikale magtstrukturer og de i det store og hele manglende eller dårligt fungerende horisontale strukturer. Årsagen til de vertikale magtstrukturer finder Arutunyan i landets enorme størrelse. En russisk talemåde hedder: - Vort største problem er vejene og idioterne. Oversat refereres der til vejenes ofte elendige forfatning eller manglende eksistens – og politikerne.

Civilsamfundet er dårligt udviklet. For eksempel er partiorganisationer – når bortses kommunisterne – kun noget, der momentant mobiliseres omkring en politiker op til valgene. Bagefter visner de bort. Infrastrukturen eller mangel på samme gør det svært for borgerne at nå hinanden. En debat, der flyder på tværs af landet eksisterer stort set ikke. De mange lokalsamfund lever isoleret – deres vertikale kontakt til det

nærmeste magtcentrum eller til Moskva er større og mere velfungerende end til nabosamfundene.

Hvor vi i vores nogenlunde velfungerende repræsentative demokrati som regel henvender os med et givent problem til en partiforening, ringer til et folketingsmedlem eller skriver et debatindlæg til en lokal eller landsdækkende avis – der appellerer russeren helst direkte til præsidenten, når han laver sine tv-shows, kommer forbi eller besøger lokale virksomheder eller organisationer. Han må da kunne hjælpe – ligesom tsaren kunne det tidligere. Synes tankegangen at være. Ud fra den faste overbevisning, at præsidenten kun har de bedste intentioner om, at alt skal være godt. Det er blot hans omgivelser – rådgivere, embedsmænd mv. – der ødelægger eller forvansker de gode intentioner.

Den politiske magt er i Rusland ekstremt personcentreret. Nogle vil måske pege på det samme som en tendens også herhjemme. Men i Rusland udøves magten mere gennem personlige forbindelser end gennem de demokratisk valgte strukturer. Derfor ender den øverst politisk ansvarlige – for tiden Putin – med at få status som en almægtig hersker, der tillægges magt og mulighed for at løse ethvert problem i sit rige, og som borgeren gerne henvender sig til med selv de mindste bagateller. Samtidig med at den samme borger udmærket i sine nære sociale sammenhænge kan rakke samme hersker ned.

Arutunyan understreger, at det ikke er det samme som at mene, at Rusland nærmest fra naturens hånd har brug for en omnipotent og stærk leder. Det er ikke et udslag af en speciel russisk folkesjæl, understreger hun. Det er derimod mere et næsten logisk produkt af en samfundsopbygning, der har bevaret stærke feudale og paternalistiske træk, og som endnu i dag mangler et dækkende og velfungerende retssystem. Russerne har ikke været forvænt med domstole, der retfærdigt kunne afgøre lokale tvister. Den dømmende myndighed er – på trods af den nutidige forfatnings gode intentioner – i praksis aldrig konsekvent blevet adskilt fra den udøvende magt. Og da slet ikke på lokalt niveau.

Derfor har sædvanen været at henvende sig direkte til den øverste leder. En tradition, som Putin – man må næsten sige desværre - er kommet i møde ved f.eks. at oprette lokale ”modtageværelser”, hvor undersåtterne personligt kan møde op og klage deres nød til præsidenten himself eller til en af hans løjtnanter. Et princip, som blot kortslutter det politiske system og ikke ligefrem fordrer udvikling af mere demokratiske tendenser. Bogen rummer mange konkrete eksempler på, at Putin som en anden supermand dumper ned fra luften. Lander i helikopter i en fjern afkrog af Den ruslandske Føderation for på få timer at løse de ophobede problemer hen over hovedet på de lokale myndigheder.

Putin har både som præsident og som regeringschef ved siden af den personlige flittigt dyrket den elektroniske kontakt med befolkningen – gerne med dens helt unge medlemmer. Som f.eks. (side 47) i et tv-telefonshow den 4. dec. 2008, hvor den ni-årige Dasja fra den østsibiriske burjatiske republik ringer:

”Onkel Volodja (kælenavn for Vladimir, TP)! Det er snart nytårsaften. Vi lever af bedstemors pension. Der er ikke noget arbejde at få i vores landsby. Min søster og jeg drømmer om at få nye kjoler. Jeg vil bede dig om en kjole som Askepots”. Og Putin svarer alfaderligt: ”Dasjenka, jeg har hørt, hvad du ønsker dig. Jeg vil gerne invitere dig og din søster – og din bedstemor også – til at komme til Moskva til en af vore nytårsfester. Vi skal nok finde ud af det med gaverne”.

Når det ikke endnu er lykkedes russerne at skabe et dueligt civilsamfund, forstået som lokale, demokratisk valgte og velfungerende myndigheder, som kan være en modvægt til den stærke centralmagt, skyldes det efter Arutunyan's mening, at russerne aldrig har turdet tage magten, men stadig venter på at få den udleveret af staten.

Selv de nylige demonstrationer mod Putin afspejler, hvor fastlåste russerne er i deres topstyrede system. Deres protester og krav er rettet udelukkende mod ham. Det er stadig den personlige relation, der er bærende. Det er enten eller. Enten er man for ham, eller også er man imod ham. Putin eller kaos – for at bruge en dansk parallel. Forholdet mellem herskeren og hans folk. Derfor er gadeprotester ikke nok til at skabe ændringer. Der skal ske en helt anden grad af organisering på tværs af det russiske samfund. Mener Arutunyan.

Hun gør i lighed med andre en del ud af Putins blik, som er blevet karakteriseret som stirrende og ubehageligt for dem, der er i nærheden. Arutunyan har selv ligget under for ”blikket”, men mener at have afsløret det som en banal følge af præsidentens langsynethed, ”et handicap, der får ham til at fokusere gennemtrængende på ting få meter fra ham, uden at han nødvendigvis kan se dem. Med andre ord kunne han ikke se, hvad farve mine støvler havde, endsize bedømme, om de var rene eller ej. Sandsynligvis så han mig slet ikke”. (side 268).

Anna Arutunyan har (med notehenviisninger) givet sine læsere en veldokumenteret velskrevet og nyttig bog, der gør os klogere på et væsentligt fænomen i Ruslands fortid og nutid.